

A. DOĞAL UNSURLAR

İnsanların beslenme, giyinme ve barınma gibi birçok temel ihtiyacı doğal çevre ile ilişkilidir. Doğal çevre ise doğal unsurlardan meydana gelir. Yaşadığımız çevredeki dağlar, akarsular, göller, denizler, bitkiler, hayvanlar, toprak, yağmur ve rüzgâr gibi unsurların her biri doğal unsurdur.

İnsanlar toprağı işleyerek çeşitli ürünler elde eder. Ancak bu ürünler yeryüzünün farklı bölgelerinde çeşitlilik gösterir.

İnsanların giyinme ihtiyacı da doğal unsurlar ile yakından ilişkilidir. Örneğin, dört mevsim özelliklerinin yaşandığı ülkemizde bahar mevsimlerinde, yazın ve kışın farklı giysilere ihtiyaç duyarız.

İnsanların barınma ihtiyacını karşıladıkları konutlar da buldukları doğal çevreye göre değişik şekillerde olabilmektedir. Örneğin, Kuzey Afrika gibi sıcak çöllerin yaygın olduğu bölgelerde konut yapı malzemesi olarak topraktan elde edilen kerpiç kullanılırken, yeryüzünün fazla yağış alan ormanlık bölgelerinde ahşaptan yapılmış konutlar yaygındır.

Sonuç olarak, insan bulunduğu doğal çevrenin bir parçasıdır ve doğal çevreyi oluşturan doğal unsurlarla etkileşim içindedir. Bu etkileşim ise **Coğrafya** biliminin öncelikli konusudur.

Örnek .. 1

Doğada oluşum aşamalarında insan müdahalesi olmayan eserlerin tümü doğal unsur olarak adlandırılır.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi doğal unsurlardan biri değildir?

- A) Dağ B) Akarsu C) Deniz
D) Hava E) Tünel

Çözüm..

Dağ, akarsu, deniz ve hava oluşum aşamalarında insanın herhangi bir müdahalesi olmamış doğal unsurlardır. Ancak tünel, insan müdahalesiyle yapıldığından bir beşerî unsurdur.

Cevap E

B. MUHTEŞEM DÖRTLÜ

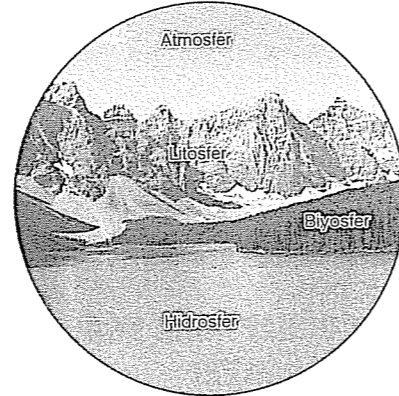
Doğa; **Atmosfer** (Hava Küre), **Biyosfer** (Canlılar Üresi), **Litosfer** (Taş Küre) ve **Hidrosfer** (Su Küre) olarak dört temel unsurdan oluşan bir bütündür.

Atmosfer; çeşitli özellikteki gazların Dünya'yı çevrelemesiyle oluşmuş doğal bir küredir.

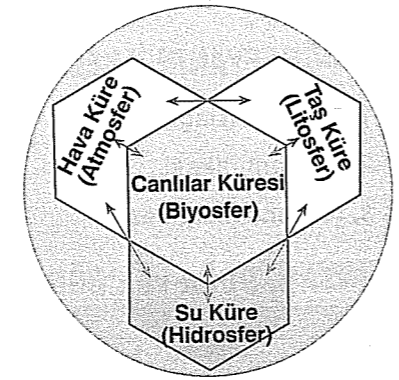
Biyosfer; Bitkiler, hayvanlar, insanlar ve mikroorganizmalar gibi doğal ortamda yaşayan canlıların oluşturduğu sistemdir.

Litosfer; yer kabuğunun en dış bölümüdür. Litosfer taş küre denilmesinin nedeni bileşiminin kayalardan oluşmasıdır.

Hidrosfer; litosferin üzerinde bulunan okyanus, deniz, göl, akarsu, kaynak suları ve yer altı sularının bütünüdür.

Doğayı oluşturan dört temel unsur: Atmosfer, litosfer, biyosfer ve hidrosfer

Doğal çevreyi oluşturan muhteşem dörtlünün etkileşimi

Doğayı oluşturan bu dört unsur arasında mükemmel bir dayanışma ve denge vardır. Yeryüzündeki okyanuslar, denizler, göller ve akarsulardan buharlaşan sular atmosfere karışarak bulutları oluşturur. Rüzgârlar bulutları atmosferin değişik bölgelerine taşır. Bulutlar içindeki su buharı(nem)nin bir bölümü yoğunlaşarak yeryüzüne yağış olarak düşer. Düşen yağışın bir bölümü yer altına sızarak yer altı sularına karışır. Bir bölümü yeryüzünde akarak göllere ve denizlere ulaşır. Bir bölümü de buharlaşarak tekrar atmosfere karışır. Yağışlarla oluşan sular canlılar için hayat kaynağıdır.

Coğrafya konularının toplandığı yeryüzü, sadece karaların yüzü ya da hava kürenin yere değen altı sınır değil, aynı zamanda belirli bir yükseklik ve derinlik değerlerini de içine alan, böylece yer yuvarlığının üst bölümünü kapsayan geniş bir alandır. Böylece coğrafyanın konusu denizlerin derinliklerinden Hava kürenin yeryüzüne en yakın katı olan troposferi de içine alan bir genişliktedir.

Coğrafya, konusu göz önüne alındığında fen bilimleri ile sosyal bilimler arasında yer tuttuğu ve bunları birbirine bağladığı görülür. Bu anlatılanlardan yola çıkarak coğrafya şu şekilde tanımlanmaktadır:

Bütün çeşitlilikleriyle yeryüzüne bağlı olayları tanıtan, bunların oluş nedenlerini açıklayan bilim.

Coğrafya, her biri ayrı birer bilimin konusu olmuş olayları, kendi çerçevesine uyacak ve ilkeleri bağdaştıracak ölçüde içine almıştır. Bu olaylar fiziki coğrafya ve beşerî coğrafya olmak üzere iki ana bölümde incelenir.

1. Fiziki Coğrafya

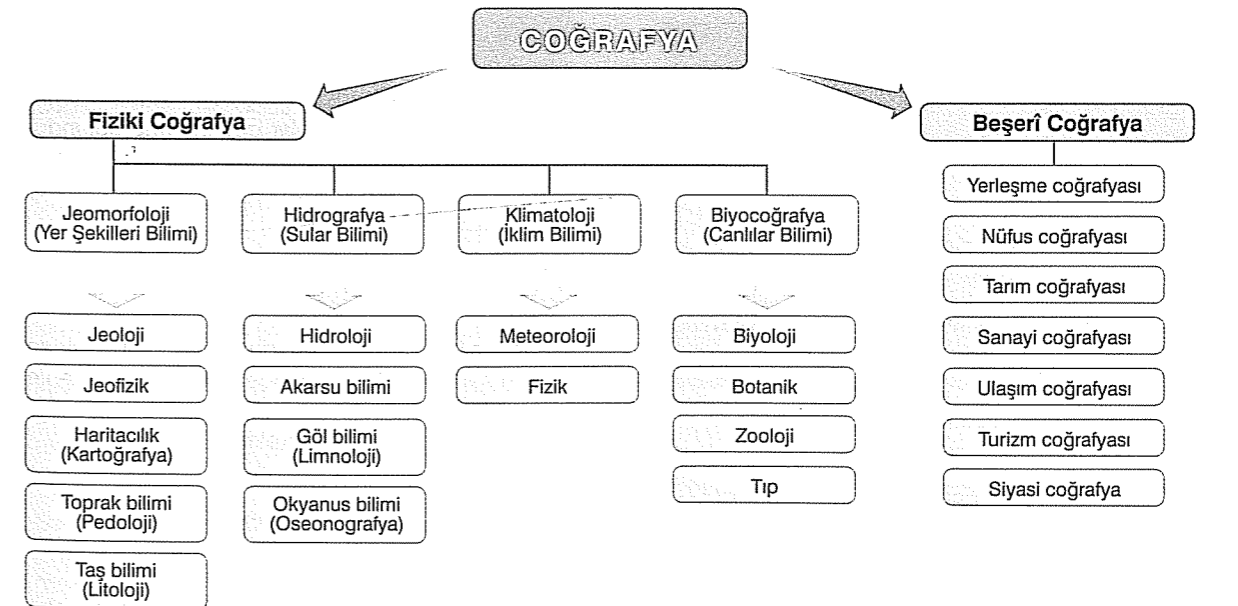
Yeryüzünde meydana gelen iklim, doğal bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri, toprak oluşumu vs. olayların oluşum nedenlerini, süreçlerini ve insanla olan karşılıklı ilişkilerini inceler. Çeşitli alt dallardan oluşur.

a. Jeomorfoloji (Yer Şekilleri Bilimi)

Taş küreyi meydana getiren yer kabuğu ve yeryüzü şekillerinin oluşmasında etkili olan etkenleri inceler.

C. COĞRAFYANIN KONUSU VE BÖLÜMLERİ

Coğrafya, bir yerbilimidir. Coğrafya adı, eski bilim çağında Aristo zamanında çıktığı sanılmaktadır. Bu ad, **geo** (yer) ve **graphein** (tasvir) kelimelerinden yapılmıştır.

Coğrafyanın bölümleri, bu bölümlerin alt dalları ve yararlandığı bilim dalları

Bu konuları incelerken jeoloji (yer bilimi), jeofizik, pedoloji (toprak bilimi) ve litoloji (taş bilimi) gibi bilimlerden yararlanır.

b. Hidrografya (Su Bilimi)

Su küreyi meydana getiren okyanus, deniz, göl, akarsu ve yer altı sularının dolaşımını ve dağılışını inceler. Bu araştırmalar sırasında hidroloji, potamoloji (akarsu bilimi), limnoloji (göl bilimi) ve oseonografya (okyanus bilimi) gibi bilim dallarından yararlanır.

c. Klimatoloji (İklim Bilimi)

İklim olaylarını inceleyen bilim dalıdır. Elde ettiği veriler sonucunda iklim tiplerini ve etki alanlarını ortaya çıkarır. Klimatoloji çalışmalarını hava küre üzerinde yoğunlaştırmıştır. Araştırmalarını yaparken büyük ölçüde meteoroloji (hava durumu bilimi) biliminin verilerinden yararlanır.

d. Biyocoğrafya (Canlılar Bilimi)

Canlıların yeryüzüne dağılışını ve bu dağılışa etki eden faktörleri inceler. Bu incelemeler sırasında biyoloji, botanik (bitkiler bilimi), zooloji (hayvanlar bilimi) ve tıp gibi bilimlerden yararlanır.

2. Beşerî Coğrafya

İnsanların yeryüzüne dağılışını, yaşama biçimlerini ve çeşitli ekonomik faaliyetlerini inceler. Böylece antropoloji (insanın hayvanlar alemindeki yerini inceleyen bilim), etnoloji, etnoğrafya, sosyoloji, ekonomi, tarih, jeopolitik, istatistik gibi bu konuları ayırtıcı işleyen bilimlerden yararlanır.

Örnek .. 2

Dünya'nın hareketlerinin, iklim olaylarının ve yer şekillerinin insan yaşamına etkileri coğrafya biliminin ilgilendiği temel konulardır.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi coğrafyanın ilgilendiği temel konulardan değildir?

- A) Sıradağların oluşumu ve özellikleri
- B) İnsan karakterinin meslek seçimine etkisi
- C) Sıcaklığın ve yağışın yeryüzündeki dağılışı
- D) Gece ve gündüz sürelerinin yıl içinde değişme nedeni
- E) Yeryüzündeki bitki örtülerinin yetiştiği bölgelerin özellikleri

Çözüm..

Sıradağların oluşumu ve özellikleri fiziki coğrafyanın alt dallarından jeomorfolojinin konusudur. Sıcaklığın yeryüzündeki dağılışı ile yeryüzündeki bitki örtülerinin yetiştiği bölgelerin özellikleri fiziki coğrafyanın alt dallarından klimatolojinin konusudur. Ancak insan karakterinin meslek seçimine etkisi psikolojinin konusudur.

Cevap B

D. COĞRAFYANIN İLKELERİ

1. Dağılım (Dağılış) İlkesi

Coğrafya biliminin en başta gelen ilkesidir. Coğrafya bir olayın sadece neden sonuç ilişkilerini araştırmakla kalmaz. Bununla birlikte olayların yayılış sahası sınırları da gösterilir. Dağılımın belirlenmesi ve sınırlandırılması amaca uygun dağılım haritaları üzerinde olur.

Dağılım ilkesi coğrafyanın konusunun belirlenmesi bakımından önemlidir. Dağılımı yapılabilen her türlü olgu veya olay coğrafyanın inceleme ve araştırma konusu içinde yer alır. Nüfusun, iklim tiplerinin, bitki örtülerinin, sıcaklığın, deprem alanlarının dağılışları gibi.

2. Bağlantı İlkesi

Coğrafya biliminin incelediği olayların bir özelliği de nedenleri ve sonuçları bakımından karmaşık olaylar olmalarıdır. Bu nedenle coğrafi olaylar incelenirken, aralarındaki bağlantılar göz önünde bulundurulur. Güneş ışınlarının gelme açısıyla sıcaklık arasındaki, basınçla rüzgâr arasındaki ilişkilerde olduğu gibi.

3. Nedensellik İlkesi

Coğrafya bilimi bazı bilimlerde olduğu gibi olayların neden ve sonuçları üzerinde durur. Bu nedenle coğrafi bir olayın anlatımında öncelikle şu soruların cevaplarının bulunması gerekir:

- ⇒ Neden böyle olmuştur?
- ⇒ Ne zaman böyle olmuştur?
- ⇒ Bu olayın sonucunda neler ortaya çıkmıştır?
- ⇒ Sorunlar karşısında çözüm önerileri neler olabilir?

E. İNSAN, DOĞA VE COĞRAFYA

Yeryüzünün tamamının veya bir bölümünün; fiziki, beşerî ve iktisadi olaylarını inceleyen coğrafya biliminin ana temasını insan oluşturur. İnsanın olduğu her yerde coğrafya bilimi vardır. Bu nedenle, insanlığın ilk insanlardan bugüne, az veya çok çevre ile ilgisi vardır. İnsanın ilk ortaya çıkışından itibaren ve bundan sonraki süreçlerde, coğrafya insanların yaşam biçimlerinde büyük bir etkiye sahiptir.

İnsanın yeryüzündeki yaşamı geniş ölçüde zaman içinde ve içinde yaşadığı fizikî çevrenin özellikleriyle biçimlenir. İnsanların yaşama biçimleri, niçin o yerlerde buldukları ve nasıl bir etkileşim içinde oldukları coğrafyanın konusudur. Coğrafya, insan için çevreyi ve doğayı inceler. Doğanın insanda, insanın doğada bıraktığı izleri anlamaya çalışır. İnsan - çevre etkileşimini ortaya koyar. Bunu bir disiplin içinde yapar. Yeryüzünün fiziki yapısı ile beşerî ve ekonomik yapısını etkileyen faktörlerin dağılışını anlamayı, bu sayede de doğal kaynakları daha iyi kullanmayı ve yönetmeyi amaçlar.

başlıca nedeni, yerleşim planlamalarında coğrafi verilerden yararlanılmamasıdır. Çevre sorunlarının ortaya çıkmasının altında da aynı neden yatmaktadır. Başka bir deyişle insanın doğayı tanımaması ve doğayla uyumlu sürdürülebilir projeleri hayata geçirememesidir. Coğrafya biliminin temel amaçlarından birisi, insanın doğayı tanımamasını ve doğa ile uyumlu bir yaşam sürmesini sağlamaktır.

Coğrafya, doğal çevrenin insan yaşamı üzerindeki etkilerini incelediği gibi insanın doğa üzerinde yapmış olduğu etkileri ve bunların sonuçlarını da inceler. İnsanların kurmuş olduğu yerleşmeler, çeşitli yapılar (yol, köprü, tünel, baraj vs.), sürdürülen ekonomik faaliyetler bu inceleme alanı içinde yer alır. Toplumların sağlıklı kalkınmasında, bu sonuçların sağlıklı şekilde incelenmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Coğrafya, yeryüzünün farklı bölgelerindeki doğal ve beşerî unsurların etkileşimini ve bu etkileşimin mekânı nasıl organize ettiğini sonuçlarıyla birlikte inceler ve olayları bir bütün olarak kavramımızı sağlar. Bir yerleşmenin gelişmesi üzerinde etkili olan doğal ve beşerî faktörleri bir bütün olarak ortaya koyar. Herhangi bir bölgede yapılacak yatırımların belirlenmesi, yerleşme alanlarının oluşturulması, ulaşım ağlarının kurulması aşamalarında coğrafi çalışmalara ihtiyaç vardır.

Sağlıklı bir arazi planlamasında coğrafi verilere ihtiyaç duyulur. Bunun nedeni bir yandan doğayı korumak bir yandan da doğal koşulların olumsuz etkilerinden korunmaktır. Bugün doğal afetler nedeniyle birçok can ve mal kaybının meydana gelmesinin

Sonuç olarak sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel konularda coğrafi bakış açısının yararı fazladır. Bu bakış açısıyla elde edilen bilgilerin iyi anlaşılması ve gerçek hayata uyarlanmasıyla günümüz dünyanın problemlerinin büyük bölümü çözülmüş olur.

Örnek .. 3

Coğrafya doğanın insan üzerindeki etkilerini incelediği gibi insanın da doğa üzerindeki etkilerini inceler.

Aşağıdaki konular, bu bakımdan gruplandırıldığında hangisi diğerlerinden farklı bir grupta yer alır?

- A) Sulak bir alanının kurutularak tarım bölgesi hâline getirilmesi
- B) Ormanlık bir alanın tahrip edilerek tarım bölgesi hâline getirilmesi
- C) Uzun aradan sonra püsküren bir volkanın küllerinin yerleşim bölgelerini tehdit etmesi
- D) Bir göl kıyısına kurulan fabrikaların bıraktığı atıklar nedeniyle göldeki canlı türlerinin azalması
- E) Nil Nehri üzerinde inşa edilen Aswan Barajı'nın, nehrin deltasındaki alüvyon birikimini azaltması ve tarım arazilerinin verimini düşürmesi

Çözüm..

Sorunun seçeneklerinde verilen durumlar, soru öncülünde belirtilen şekilde yani doğanın insan üzerindeki etkileri ve insanın doğa üzerindeki etkileri şeklinde gruplandırıldığında doğru cevaba ulaşılacaktır.

Seçeneklere bakıldığında A, B, D ve E seçeneklerindeki durumların insanın doğaya olan müdahaleleri olduğu görülür.

C seçeneğinde belirtilen durum yani "Uzun aradan sonra püsküren bir volkanın küllerinin yerleşim bölgelerini tehdit etmesi" doğal bir olaydır. İnsan müdahalesinin dışında gerçekleşen bir olaydır. Bu doğal olayın insan yaşamına bir etkisi söz konusudur. Bu özelliğiyle diğer seçeneklerden ayrılır.

Cevap C